

нова антропологія: «оновлена», «новозавітна» людина, тобто, християнин — це, в першу чергу особа (персона), яка пізнала себе за образом Божим, де, зрозуміло, «зовнішні» обставини існування втрачають будь-яке значення. Цей аспект християнства особливо глибоко розробив один з «отців церкви» — св. Августин Аврелій (354-430 рр.).

Августин засновує свою антропологічну концепцію на біблійному: «І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх» [4, Бут., I, 27]. Загострюючи увагу на несумірності Творця і творіння, мислитель разом з тим і надзвичайно високо підносить людину у «ланцюгу світобудови», підкреслюючи «закладеність» в людині прагнення до Бога: «І людина, ця найменша частина творіння Твого..., така малозначуща ланка у творінні Твоєму, дерзає оспівувати Тобі хвалу. Але Ти сам спонукаєш її до того, щоб вона знаходила блаженство у звеличуванні Тебе» [2, с. 582]. Таким чином, все, що в людині є людського, полягає в її нерозривному зв'язку з Богом: «Отже, я не існував би, Боже мій, не існував би взагалі, якщо б Тебе не було в мені. Або, скоріше, я б не існував, коли б я не був у Тобі, "з Якого, через Якого і в Якому — усе"», а також у спрямованості особи до Творця: «Дай мені, Боже мій, і віддай мені Себе — я люблю Тебе! Оскільки моя любов ще надто квола, зроби її сильною. Я не можу виміряти, скільки недостає моїй любові, щоб вона була достатньою, щоб моє життя кинулося у Твої обійми і не відривалося, доки не сховається в тайні Твого обличчя [4, Пс., XXXI, 21]. Я знаю, тільки те, що всюди, крім Тебе, не лише поза мною, а і у мені я відчуваю нудьгу, а всі скарги, що не є моїм Богом, — це для мене нестатки» [3, с. 269].

Отже, зв'язок людини з Богом, а також спілкування з ним в Августина має особистий (персональний) характер: теолог звертається до Бога як до абсолютної особи (але все-ж таки особи!) і називає його «мій Бог», підкреслюючи цим, що Бог створив на свій образ не рід людський, а саме окремо взяту людину, а тому і відповідальність перед ним кожна людина несе особисто.

У зв'язку з цим Августин наголошує: незважаючи на незліченну кількість народів, «що живуть на обличчій земному кожний за особливими уставами і звичаями, і розрізняються між собою незліченим різноманіттям мов, зброї, посуду, одягу», тим не менше, людство насправді поділяється тільки на дві частини — «град земний» і «град небесний». До першого відносяться ті, «що бажають жити у світі свого роду згідно плоті»; до другого — «бажаючі жити також згідно духу». Перший «град» (тобто «місто-держава» — «поліс») — нехристиянський: у ньому «панує хіть панування, яка управляє і правителями його і підпорядкованими йому народами»; це — «поліс» диявола. Натомість другий, в якому немає «ні елліна, ні іудея, ані варвара, скіфа, раба, вільного», — християнський, в ньому «по любові служать один одному взаємно і настоятелі, керуючі, і підлеглі, підкорюючись» [2, с. 602]. Немає сумніву, що ця любов повинна служити тільки одній меті — допомогти людині настільки, щоб її життя «кинулося» в обійми Бога і «не відривалося, доки не сховається в тайні Його обличчя» [4, Пс., XXXI, 21].

Таким чином, в самому осередді християнства перебуває особистий зв'язок людини (персона) і Бога (абсолютної персона), що свідчить про персоналізм християнської антропології. Слід визнати, що саме персоналізм і надає цій релігії універсалістського характеру, оскільки для спілкування з абсолютною персоною втрачає значення належність людини до будь-якої спільноти, крім «граду небесного».

ЛІТЕРАТУРА

1. Тиллих П. Християнство и встреча мировых религий / Пер. Е.А. Жуковой и О.В. Боровой // Тиллих П. Избранное: Теология культуры / Тиллих П. / Гл. ред. и сост. С.Я. Левит; Отв. ред. С.В. Лёзов; Пер. англ. Е.Г. Балагушкина, О.В. Боровой [и др.]. — М.: Юрист, 1995. — [479 с.] — (Лики культуры). — С. 396-441.
2. Августин. [Фрагменты] / Аврелий Августин // Антология мировой философии в 4 т. Т.1. Философия древности и средневековья. Ч.2. / Ред. коллегия: В.В. Соколов (ред.-сост. и авт. вступ. статьи), В.Ф. Асмус, В.В. Богатов и др. — М.: Изд-во соц.-эконом. л-ры «Мысль», 1969. — 936 с. (АН СССР. Инт-т философии. Философ. наследие). — С. 581-605.
3. Святой Августин. Сповідь / Августин Аврелій / Пер. з латин. Юрія Мушака. — 2-е видання. — К.: Основи, 1997. — 310 с.
4. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. В укр. пер. з парал. місц. та дод. / Пер. патр. Філарета (Денисенка) за Біблією рос. мовою, яка була перекл. з євр. та грец. мов у др. пол. XIX ст. (Синод. вид. Рос. бібл. тов. Москва, 2002) / патр. Філарет (Денисенко). — Київ: Вид. Київ. патр. Укр. прав. церкви Київ. патр., 2004. — 1408 с.

Рожанська В.

Науковий керівник – доц. Розумович О. А.

Г ЕНДЕР У ПСИХОЛОГО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ВИМІРІ

Філософська думка багато сторіч викристалізувала певне знання про чоловічий / жіночий гендер, формувала різні положення стосовно його природи. До середини ХХ ст. статеві належності індивіда вважалась біологічним фактом, з якого автоматично виводились усі тілесні, соціальні й психологічні відмінності між чоловіками й жінками. Першим ввів у науковий вжиток термін «гендер» психолог Р. Столлер у 1968 р.

У філософії від Платона до Канта проголошувались гендерні істини, які у наступні сторіччя ставали ментальними картами для дослідників у галузі психології, історії, соціології, літературознавства тощо. У історико-філософському ракурсі, «чоловіче» і «жіноче» існують як елементи культурно-символічних рядів: «чоловіче» — раціональне, духовне, божественне, культурне; «жіноче» — чуттєве, тілесне, гріхове, природне. «Чоловіче» або те, що ототожнюється з ним, вважається позитивним, значущим і домінуючим, «жіноче» — негативним, вторинним, підпорядкованим.

Багатозначність поняття «гендер» полягає у взаємозв'язку будь-яких психічних чи поведінкових властивостей із маскуліністю та фемінністю. В історії цивілізації маскуліність та фемінність висвітлювались як приписи щодо належної соціальної і моральної поведінки представників статей (ідея двох полярних сфер діяльності), чим займалася переважно белетристика, та як емпіричні дослідження біологічної детермінації статевих відмінностей (будова черепа, функціонування репродуктивних органів тощо). Взаємопротиставлення слугувало підставою для поляризації сімейних та соціальних ролей, обґрунтування різного їх призначення («здобувач, захисник» та «берегиня і опікунка»). Маскуліність і фемінність розглядали як публічне та приватне, провідне та другорядне, здатне керувати, вести за собою і підпорядковуватись та виконувати розпорядження [5; 6; 7].

Класичний дихотомічний погляд О. Вейнінгера «Стать і характер» на функціонування статевої сфери особистості виходить з уявлення про статевий диморфізм [3]. При цьому послідовники О. Вейнінгера вважають, що чоловіки мають виключно риси мужності, виражені в більшому або меншому ступені, а жінки – жіночності. Інші дослідники розглядають маскуліні та фемініні риси як взаємопов'язані, такі, що мають зворотній зв'язок між собою [1;4;8].

В історії розвитку зарубіжної гендерної психології та філософії вчені виокремлюють такі етапи:

Перша чверть XX ст. Нечисленні дослідження психологічних особливостей чоловіків і жінок стосувалися здебільшого психології статі, де стать часто ототожнювалася із сексуальністю.

Друга чверть XX ст. Більшість досліджень зосереджувалися на психології статевих відмінностей, які не зводились до сексуальності, а вважалися заданими природою.

Третя чверть XX ст. У зв'язку з накопиченням знань про диференціацію психології статевих відмінностей під впливом соціалізації чільне місце почало займати поняття «відмінності, пов'язані зі статтю», що призвело до ослаблення вияву біологічного детермінізму.

На початку 90-х років XX століття у системі гуманітарного знання на зміну соціальному конструктивізму прийшов пост структуралізм, принцип взаємозумовленої зв'язаності реальності людського світу, яку не можна спростити до механістичної бінарної схеми «чоловіче-жіноче». З'явилась низка дослідницьких проєктів, присвячених проблемі мікрополітик гендерного тіла, контролю за чоловічим і жіночим тілом в авторитарному суспільстві, примусу відповідати ідеологізованим гендерним стандартам поведінки тощо (А. Ушакін, І. Кон, Д. Міхель). Після кризи феміністської теорії предметом дослідження став мультицентрований гендерний суб'єкт (з погляду на расову, національну, релігійну, постколоніальну тощо відмінність) [1]. Відмінністю постфемінізму від модерністського фемінізму, як зазначає Н.Гапон, є те, що предметом критики вже не є чоловічий суб'єкт, а влада, суспільство, культура, нація тощо – все те, що нівелює чи використовує для своїх цілей гендеризований (чоловічий та жіночий) суб'єкт [4, с. 102-103].

Філософський аналіз особливостей чоловічої та жіночої раціональності наприкінці XX століття стосувався перш за все проблеми гендерних відмінностей чоловічого та жіночого інтелекту. На початку XXI століття дослідники стали вести мову про гендерні відмінності, які можуть взагалі не мати біологічної основи [5;6;7].

У дискурсах від Аристотеля до Фрейда «жінка» визначається як недолугий чоловік. Жінкам історично відмовляли в суб'єктивності, про що у середині XX ст. Симона де Бовуар акцентувала у своїй праці «Друга стать» [2]. Французькі філософи Ірігарей та Кристева зробили спроби сформулювати специфічні характеристики жіночої суб'єктивності. Ірігарей розвиває власну теорію жіночої суб'єктивності й критикує теорію сексуальності З. Фрейда як сексистську, яка неспроможна адекватно відобразити жіночу суб'єктивність [цит. за 4].

Новий гендерний напрям у філософії, соціології, психології зайнявся детальним описом жіночої суб'єктивності та досвіду. У межах постмодерністської філософії починає розвиватись діалогічний підхід до пізнання людської специфіки, що дав змогу віднайти новий «погляд» на жіночу суб'єктивність, відкрити її «голос». Європейські дослідники гендеру зосередились на культурній різноманітності, європейському мультикультуралізмі та антирасизмі. Міграційні процеси в Європі засвідчили про поширення культурних, національних та етнічних гендерних стереотипів. Проблема масового «виходу» людей (зокрема молодих жінок, молоді) із власного соціокультурного середовища попри інші важливі чинники свідчила про «кризу соціальної ідентичності» [4, с. 93].

Окреслене проблемне коло включало: проблеми чоловічого гендеру, тілесних мікрополітик, маргіналістської свідомості та ідентичності. Проблематизуються такі зв'язки: гендер та мова, гендер та релігія, гендер та історія, гендер та війна тощо. Гендер постає як певна світоглядна позиція з

притаманними їй настановами, поняттями, принципами та методами у міждисциплінарному ракурсі, тобто є джерелом теоретичних та практичних дій. У феміністичних теоріях і гендерній соціології підкреслюються фундаментальні властивості ідентичності: збереження себе у часі, вертикально-горизонтальний характер та наступні функціональні аспекти ідентичності: особистісний вибір, інтерперсональна взаємодія, життєві цілі і завдання (Сімона де Бовуар, С. Бем, В. Вульф, К. Гілліган, Е. Гідденс, О. Забужко, Н. Зборовська, О. Кісь, С. Павличко, Л. Таран, Н. Чухим). Окреслюючи найглобальніші межі людини як межі статі (чоловічого та жіночого) філософ Н. Хамітов визначає проблему статі як одну із фундаментальних проблем метаантропології [8].

У вітчизняному дискурсі гендер проблематизувався у двох інших напрямках: філософсько-політологічному (харківська школа гендерних досліджень), де акцентувалось на проблемах «гендеризованого» суб'єкта в його співвідношенні з межами влади та соціокультурними процесами, та культурологічно-літературознавчому (київська школа), в якому переосмислювався гендерний вимір національної культури. Зокрема, дослідниці простежили динаміку постановки проблеми публічне/приватне у працях Лесі Українки, Олени Пчілки, Олени Теліги, Мілени Рудницької, щоб виявити тенденції української історії гендеру (жіночих рухів), показати роль гендерного чинника у розвитку української соціальності.

Сьогодні головними питаннями дослідників стало виявлення ресурсів створення жіночого та чоловічого з метою їхньої гармонізації в соціокультурі. Це зумовлює необхідність побудови вітчизняної гендерної концепції на перспективному методологічному підґрунті: філософії постструктуралізму, метаантропології, наукововивіренених принципах та інноваційних методах дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія феміністичної філософії / За ред. Е.М. Джагер, А.М. Янг. – К.: Основи, 2006. – 800 с.
2. Бовуар де С. Друга стать / Перекл. з фр.: В 2 т. – К.: Основи, 1995.
3. Вайнінгер О. Пол и характер / Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1991
4. Гапон Н. Гендер. Суб'єктивність. Ідентичність: філософські дискусії другої половини ХХ ст.: монографія / Н. Гапон. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 378 с.
5. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
6. Кравець В.П. Гендерна педагогіка: навч. посіб. [для студ. вищ. педагогічн. закл. освіти] / В.П.Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
7. Стребкова Ю.В. Гендерна компонента сучасного українського суспільства (соціально-філософський аспект). – Автореф. на здобуття наук. ступ. канд. філософ. наук. — К., 2007. – 20 с.
8. Хамітов Н. В. Философия и психология пола / Н. В. Хамитов. – К.: Ника-Центр, 2001. – 224 с.

Юсик М.

Науковий керівник – доц. Скуратко Т. М.

НАРОДНІ ДУМИ ЯК УНІКАЛЬНЕ ЯВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Українські народні думи – перлини, які виринали і виринають завдяки багатьом дослідникам, серед яких М. Максимович, І. Срезневський, М. Костомаров, М. Білозерський, П. Куліш, М. Маркевич, М. Лисенко, М. Драгоманов, Д. Яворницький, Б. Грінченко, П. Мартинович, Леся Українка, Ф. Колесса, та інші. У наукових джерелах ХІХ – початку ХХІ ст. погляд на думу був різним: «козацький епос», «козацькі пісні, «козацькі псалми», також їх називали «поважними, святими піснями». Першу згадку про думи як жанр пісенної творчості пов'язують з «Анналами» Сарніцького, надрукованими 1587 року. Станіслав Сарвіцький, відомий польський історик 16 ст., виділяє характерні особливості думи: громадський зміст (мужність захисників вітчизни, їх звитяжні походи – «Про козака Голоту», «Про отамана Матяша старого», «Про Івася Коновченка»); елегійний характер (оповідь про вчинки героїв, їх життя та боротьбу – «Про втечу Самійла Кішки»); сумний мотив (неволя – «Іван Богуславець», «Сокіл»; від'їзд козака з дому – «Прощання козака»; смерть козака – «Іван Коновченко», «Хведір Безрідний», «Смерть козака на долині Кодимі») [2; 29].

У широкий обіг термін «дума» ввів на початку ХІХ ст. М. Максимович, який запропонував перші визначення українських народних дум у фольклористиці. Отже, думи – це пісні, що винятково належать бандуристам. Від пісень різняться більш оповідальним або епічним характером і вільним розміром, що полягає в невизначеній кількості тонічних стоп, хоча іноді вони перетворюються на пісню: тоді й розмір стає визначений, пісенний. Вірші майже завжди римовані. Зміст їхній переважно історичний [1]. Від збірки до збірки впродовж майже сторіччя М. Максимович корегував, поглиблював розуміння жанру. У передмові до збірки «Малороссийские песни, издаваемые М. Максимовичем» молодий збирач і дослідник фольклору 20 квітня 1827 р. писав: «Особливо чудові думи – героїчні співи про бувальщини, що стосуються переважно часів Гетьманщини – до Скоропадського. Їх і нині співають сліпці-бандуристи, котрих можна назвати українськими рапсодами» [2; 54].